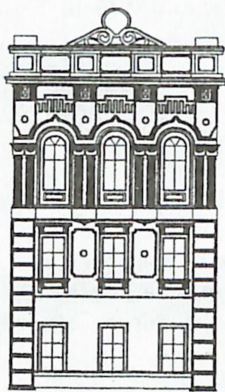

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Культура України

Випуск 6
Мистецтвознавство

Збірник наукових праць

Харків
2000

Бібліотека ХДАК
інв. № 437757

ОПРЯТНИК
ОКЗЕМПЛЯР

ТЕЛЕВІЗІЙНА ПУБЛІЦИСТИКА

Поставлено проблему поділу публіцистичних повідомлень на жанри в галузі телебачення. Розглядаються жанри інформаційної, аналітичної та художньої публіцистики, які свідчать про багатство можливостей сучасної журналістської діяльності

Публіцистику, як відомо, поділяють на роди, види, жанри. У практичній діяльності історично склалися різні способи розповсюдження масової інформації: преса, радіо, телебачення. Пресу, радіо і телебачення називають засобами масової інформації (ЗМІ). Кожний рід журналістики - це специфічний засіб розповсюдження суспільно-значимої інформації, сукупність цих засобів відокремлюють журналістику як рід діяльності.

Названі роди масово-інформаційної діяльності мають декілька типів повідомлень: публіцистичні, художні, наукові. У свою чергу родовий поділ журналістики поєднує видове та жанрове членування. Наприклад, можна назвати такі види журналістської діяльності: інформаційна публіцистика, аналітична публіцистика, художня публіцистика.

Публіцистика (від лат. - суспільний, народний) - твори, присвячені актуальним проблемам і подіям життя, - має важливе значення, впливаючи на діяльність соціальних інститутів, виступаючи засобом суспільного виховання, засобом організації та передачі соціальної інформації. Публіцистика існує в різних формах: словесній (письмовій та усній), графічно-зображувальній (плакат, карикатура), фото-кінемато(відео)графічній (документальне кіно, телебачення), театральньо-драматичній. Головні ознаки - актуальність тематики, масштаб осмислення конкретних проблем і подій навколишнього світу.

Теоретичні основи для визначення ознак жанру слід шукати в мистецтвознавстві та літературознавстві, звідки поняття «жанр» прийшло в теорію журналістики. «Жанру» притаманні відносно стійкі ознаки. Жанр - це погляд автора на життєвий матеріал, що є основою журналістської розвідки. Проблема поділу публіцистичних повідомлень на жанри розглядається з урахуванням своєрідності предмета (об'єкта) пізнання; пізнавально-виховних завдань; масштабу висновків і узагальнень; виразно-зображувальних засобів. Жанрова приналежність визначається всіма чотирма ознаками. Трансляції та звіти про засідання вищого законодавчого органу, коментарі про ті чи інші урядові рішення, бесі-

ди з відомими суспільними діячами, журналістські розслідування невіршених проблем суспільного життя, «круглі столи» спеціалістів, прес-конференції - все це телевізійна публіцистика.

Дорожні нариси, телевізійний портрет, виступ відомого письменника на актуальну тему, репортаж зі знімального майданчика, повідомлення про культурні події - це також телепубліцистика. Відображати життя, використовуючи факти, не вельми складне завдання: набагато складніше відразу ж відокремлювати ті, за якими стоїть явище. Сама ж публіцистика настільки багатогранна, що завжди можна відшукати сферу діяльності відповідно до журналістських уподобань, інтересів та індивідуальних особливостей роботи.

Жанри інформаційної публіцистики

Допис (відеосюжет) - це стисле повідомлення про будь-який факт. Допис ще називають хронікальним повідомленням. І хроніка в журналістиці - це стисле повідомлення про факт, отже, допис і хронікальне повідомлення — синоніми. На ТВ цей жанр представлений усним повідомленням і відеодописом (відеосюжетом). Допис - найрозповсюдженіший інформаційний жанр, основний елемент випусків новин. Допис у вербальній (словесній) формі або усне повідомлення передаються без відеоряду.

Звіт - офіційна подія соціально значимого, державного значення. Цим і пояснюється необхідність «протокольної» фіксації події. Звіт може подаватися в ефірі без журналістських коментарів. Звітом ще називають пряму трансляцію тієї чи іншої офіційної події.

Виступ - будь-яке звернення людини до масової аудиторії за допомогою телеекрана, коли сама ця людина є основним (найчастіше єдиним) об'єктом показу. Виступ на телебаченні - одна з форм ораторського мистецтва, яка відома з давніх часів і понині є могутнім засобом впливу на громадську думку. Виступ може супроводжуватися демонстрацією кінокадрів, фотографій, документів, але основним змістом виступу завжди є монолог людини, яка прагне донести до телеглядача не лише конкретну інформацію, а й своє ставлення до неї.

На телебаченні виділяють три основні форми виступу: текстовий - написаний безпосередньо виступаючим і відредагований телевізійним редактором; тезисний - коли заздалегідь визначені тема, основна думка, стисло прокоментовані центральні питання, які має порушити виступаючий. Таким чином, тези - це своєрідний сценарний план, який визначає зміст виступу і специфіку суп-

ровідного матеріалу (фотографії, схеми, макети та ін.); імпровізований - попередньо визначені лише тема і тривалість виступу.

Основною умовою успішного виступу в кадрі є: вміння публічно думати, говорити доступно, переконати глядача, роблячи це ненав'язливо, без надмірної дидактики: легко, жваво, артистично. Дієвість виступу в кадрі залежить від багатьох чинників, освоїти і зрозуміти їх необхідно кожному телевізійному журналістові. Інтерв'ю - жанр публіцистики (від англійської - зустріч, бесіда), розмова журналіста з політичним, громадським діячем з актуальних питань. Це обмін думками, поглядами, фактами. Таким чином, інтерв'ю для журналіста - це, з одного боку, спосіб одержати інформацію через безпосереднє спілкування з людиною, яка володіє цією інформацією, а з іншого - публіцистичний жанр у формі діалогу, бесіди, в якій журналіст на екрані через систему запитань допомагає людині, у якій беруть інтерв'ю, якомога повніше, логічно послідовно розкрити задану тему в процесі телевізійної передачі.

Інтерв'ю - це спільна творчість. Розрізняють інтерв'ю-думку (вислів з будь-якого приводу) та інтерв'ю-факт (повідомлення про що-небудь відоме певній особистості). Протокольне інтерв'ю - проводиться з метою одержання офіційних пояснень з питань внутрішньої та зовнішньої політики. Інтерв'ю-портрет - різновид телеінтерв'ю, метою якого є (по можливості) всебічне розкриття особистості співрозмовника. Проблемне інтерв'ю (дискусія) - виявити різні погляди і шляхи вирішення проблеми. Інтерв'ю-анкета - з'ясувати думки різних співрозмовників з певного питання, які до цього часу не спілкувалися між собою. Це серія стандартизованих інтерв'ю, в якому до всіх учасників ставиться одне й те ж запитання.

Інформаційне інтерв'ю - найрозповсюдженіша форма екранного діалогу. Ці інтерв'ю виконують два взаємопов'язаних завдання: набуття суспільно-значимої інформації та з'ясування деяких особливостей особистості - носія цієї інформації. Репортаж - жанр журналістики, в якому оперативно повідомляється про подію, очевидцем або учасником якої є кореспондент репортажу. На першому плані - особистісне сприйняття події, явища, відбір фактів автором репортажу, що не суперечить об'єктивності цього інформаційного жанру.

Залежно від звукового супроводу виділяють різновиди телерепортажу: синхронний і німий (у даному разі текст вимовляється за кадром). Розрізняють репортажі про подію, тематичні, поста-

новочні. У репортажі про подію визначальною є сама подія, послідовність її розвитку. Тематичний репортаж здебільшого пов'язаний із показом цікавої для глядача дії, яка відбувається. Подією можна вважати приїзд телегрупи на місце подій. Тележурналіст може самостійно змодельовати подію. Цей метод отримав назву спровокованої ситуації. Оскільки репортаж про подію виконує інформаційну функцію, а тематичний - переважно культурно-просвітницьку і соціально-педагогічну, досліджуючи життя в різних його проявах, жанр репортажу є перехідним і може виконувати завдання, притаманні аналітичній публіцистиці.

Жанри аналітичної публіцистики

Коментар - (від лат. - тлумачення) - одна з форм оперативно-аналітичного матеріалу, що пояснює сутність актуальної суспільно-політичної події, документа та ін. Телевізійний коментар - це переважно різновид виступу в кадрі. Хоча все частіше використовується закадровий коментар, ілюстрований спеціально підібраними відеокадрами.

Коментар належить до аналітичної публіцистики, оскільки, охоплюючи широке коло подій, коментатор висвітлює перш за все причинно-наслідкові зв'язки між подіями, повідомляє про ймовірні результати всього, що відбувається. Основою коментаря як жанру є авторська оцінка, аналіз. Огляд - один із традиційних усталених жанрів аналітичної публіцистики. По-перше, він суто фактологічний, факти добираються і групуються відповідно до певної авторської мети. По-друге, оглядач розглядає факти в їхній взаємозалежності, викриває причинні зв'язки між ними. По-третє, огляд, на відміну від коментаря, у центрі якого може бути поодинокий факт або подія, відрізняється широтою дослідження матеріалу. По-четверте, матеріал огляду має хронологічні межі. Предмет цього жанру - суспільна подія, мета - подати глядачам причинно-наслідкові зв'язки, виявити їхнє значення і тенденції розвитку.

Розрізняють «загальні огляди» (різні події певного проміжку часу) і «тематичні огляди» (конкретна проблематика). Виникли огляди-діалоги, які, по суті, перетворюються у бесіду. Музичний (театральний) огляд за своєю жанровою специфікою не відрізняється від міжнародного чи спортивного оглядів. Змінюються тема передачі, спеціалізація оглядача, але сутнісні характеристики жанру залишаються незмінними. Бесіда - специфічний тележанр, діалогічна форма спілкування, яка часто трансформується у дискусію. У передачі можуть брати участь декілька осіб, журналіст - ведучий (або модератор). Структура бесіди визначає сценарний план,

який є її основою і докладно розкриває зміст, намічає характер взаємодії запрошених у студію. У бесіді можуть використовуватися допоміжні засоби (кадри, фотографії, схеми, документи). Дискусія (від лат. - дослідження, розгляд, обговорення) - жанр, який демонструє процес «живої» думки, її рішення, розвиток і рух до мети - все це відбувається на очах глядачів.

Зіткнення різних поглядів залучає телеаудиторію до процесу дослідження, активізуючи інтелектуальну діяльність, долаючи пасивність, яка характерна для сприйняття істин. Власне літературна праця при підготовці дискусійних передач мінімальна. Як правило, першими фразами ведучий повідомляє, що люди зібрались дискутувати, вони мають різні точки зору щодо предмета обговорення, який зазначався у вступному слові ведучого. Предмет дискусії має відповідати вимогам, що наводились вище до інтерв'ю-анкети: тема дискусійна, передбачає декілька варіантів ймовірного її вирішення, є зрозумілою для глядачів настільки, що вони можуть вважати себе арбітрами. Нарешті, предмет дискусії, безперечно, має бути цікавим, соціально значимим, а ведучий повинен уміти імпровізувати.

Прес-конференція - різновид інтерв'ю з багатьма інтерв'юєрами, які ставлять запитання одній чи декільком особам, обізнаним у певній галузі. Стислий інструктаж для журналістів, який орієнтує на програмі тієї чи іншої важливої (офіційної) події та бажаних аспектів її висвітлення, називається брифінгом. На прес-конференції, як правило, розглядаються актуальні питання, цікаві для аудиторії, всебічно висвітлюються найважливіші економічні, політичні та ін. проблеми.

Кореспонденція - жанр стилістичний, який розробляє на конкретному матеріалі певну актуальну проблему в досить обмеженому масштабі. Слід визнати, що жанр кореспонденції подібний до допису (сюжету): тут теж наводяться факти, але факти ці проаналізовані, узагальнені. Жанр кореспонденції набув широкого розповсюдження в програмах у формі публічних роздумів, телевізійних розслідувань нагальної проблеми. По-суті, телекореспонденція - екранний еквівалент газетно-журнальної кореспонденції чи проблемної статті.

Жанри художньої публіцистики

Нарис - з теорії літератури - граничний жанр між дослідженням і оповіданням. Життєвий факт - основа нарису. Нарис на телеекрані є одним із найскладніших жанрів публіцистики, що пояснюється органічним поєднанням дослідження документаль-

ного матеріалу і оповідання. Побудований на суто документальній основі (конкретні факти, реальні герої, невигадані обставини), нарис набуває художньо-узагальненої форми. Серед усіх жанрів нарис виділяється особливою композиційною побудовою, близькою до композиції драматичних творів, і в цьому значенні він більш ніж будь-який жанр телепубліцистики є драматургічним.

Головним предметом нарису майже завжди є людина (винятком можна вважати науково-популярний нарис). Предмет нарису - це сам процес діяльності і людина є суб'єктом дії. Найрозповсюдженіший різновид жанру - портретний нарис. Якщо репортаж - це історія подій, то нарис - історія характеру. Тематично і композиційно найбільше відрізняється від портретного - дорожній нарис. Якщо перший розглядає окрему людину, то для другого характерна зміна об'єктів. Нарис - відображення більш чи менш тривалого часового процесу. Актуальним є метод відображення матеріалу нарису - метод тривалого спостереження (так звана «звична камера» замість «прихованої камери»).

Сценарій нарису має бути повним та детально розробленим. Робота тележурналіста розпочинається з заявки, яка говорить, по-перше, про тему і об'єкт, авторський підхід до них, по-друге, про можливості екранного втілення, образотворчі засоби і методи, що використовуватимуться для втілення задуму. Далі створюється літературний сценарій, у якому докладно характеризується об'єкт нарису, запропоновані характер і метод телевізійного дослідження проблеми, описуються герої, визначається композиційна структура твору.

Замальовка - це світ, в якому образність переважає над інформаційністю. На відміну від нарису для замальовки не обов'язкова композиційна завершеність, глибина, логічність. Замальовка не має чітко визначеної події, для неї характерна висока майстерність операторської роботи. Закадровий текст (якщо він є) має відповідати певним вимогам. Автор повинен уникати «сухої» інформаційності, використовуючи різноманітні засоби образності мови. У замальовці широко використовується музичне і шумове оформлення. Прикладом можуть бути музичні, інформаційні та ігрові кліпи. Есе (від франц. - досвід) - жанр філософської, естетичної, літературно-критичної публіцистики, що поєднує підкреслено індивідуальну позицію автора з невимушеним, іноді парадоксальним викладом, орієнтованим на розмовну мову. Засновник жанру - французький філософ Мішель Монтень (XVI ст, книга «Опыты»).

На початку ХХ ст. у жанрі есе розглядали лише літературні та мистецтвознавчі теми, есе перетворилося на своєрідну форму рецензії - цикл віршів, п'єсу, вернісаж чи фільм. Особистісний, ліричний характер телевізійної комунікації спонукає до створення художньо-публіцистичних повідомлень, оскільки структура цього жанру потребує безпосереднього контакту з особистістю, з автором. Есе - жанр суто персоніфікованої журналістики.

Сатиричні жанри

Своєрідність сатиричних жанрів у телевізійній програмі пояснюється тим, що саме сатира має виконувати найскладнішу і найважливішу функцію соціального «чистильника», викриваючи недоліки. Фейлетон - провідний сатиричний жанр публіцистики. Обов'язкові елементи перебільшення (гротескність, необхідність висунути на перший план окремі, часом приховані, негативні особливості, явища, ситуації, що розглядаються) зумовлюють особливу монтажно-образотворчу будову творів цього жанру, особливе екранне рішення, яке поширюється, зокрема, на вибір ракурсів, характер зіставлення кадрів, переважання асоціативного монтажу. Специфічною є і текстова частина екранного фейлетону. Автор використовує іронію, сарказм, гротеск. Памфлет - злободенний публіцистичний твір, мета і пафос якого - конкретне, переважно соціально-політичне викриття. Цим він подібний до фейлетону. Різниця з фейлетоном у тому, що останній висвітлює поодинокі факти, конкретну подію, тоді як призначення памфлету - критикувати систему поглядів. Таким чином, памфлет викриває саму природу соціального зла.

Список літератури

1. Прохоров Е.П. Введение в журналистику. - М., 1998.
2. Социология журналистики / Под ред. С.Г.Корконосенко. - М., 1998.
3. Основные понятия теории журналистики / Под ред. Я.Н.Загурского. - М., 1993.
4. Журналистика - XX век: эволюция и проблемы: Тезисы международной научно-практической конференции / Отв. ред. Г.В.Жирков. - СПб., 1996.
5. Ламбет Э.Б. Приверженность журналистскому долгу. Об этическом подходе в журналистской профессии. - М., 1998.
6. Авраамов Д.С. Профессиональная этика журналиста. - М., 1991.